

Кісліцина Ірина Олександрівна

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
асистент кафедри організації судових, правоохоронних органів
та адвокатури*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ СУДІВ ТА ПЕРСПЕКТИВА ДЛЯ УКРАЇНИ

Високий рівень корупції, невелика ефективність заходів боротьби із цим негативним явищем в нашій державі викликає необхідність створення спеціальних інституцій, спрямованих на боротьбу із корупцією.

Відповідно до світового рейтингу сприйняття корупції, який оприлюднила організація Transparency International, за підсумками 2017 року Україна отримала 30 балів зі 100 можливих і посіла 130 місце із 180 [1]. Порівняно із 2016 роком показник сприйняття корупції трохи покращився (на 1 бал), проте Україна на даний час залишається однією з найбільш корумпованих країн Європи.

Судово-правова реформа, яка триває в Україні протягом останніх років, передбачає утворення єдиної триланкової системи інфраструктури органів, що будуть проводити досудове розслідування щодо корупційних кримінальних правопорушень; здійснювати процесуальне керівництво досудовим розслідуванням і підтримувати публічне обвинувачення у відповідних провадженнях; розглядати корупційні справи у судовому порядку (Національне антикорупційне бюро України – Спеціалізована антикорупційна прокуратура – Вищий антикорупційний суд).

Доцільність створення в Україні антикорупційного суду досліджували у своїх працях такі науковці, як В. Долежан, О. Євсєєв, А. Лапкін, Р. Мельник, Н. Павленко, В. Пустовіт, В. Чепелюк, О. Ярмиш та інші, проте багато дискусійних питань щодо утворення і функціонування Вищого

антикорупційного суду в Україні, з огляду на зарубіжний досвід, залишаються не вирішеними.

Необхідно підкреслити, що із 192 країн світу антикорупційні суди функціонують у 20 країнах, і ці держави займають високі позиції у рейтингу сприйняття корупції. Очевидно, в тих країнах, де ця проблема не набула катастрофічного масштабу немає потреби в антикорупційних судах, адже загальні суди здійснюють розгляд і вирішення таких категорій справ цілком успішно. І той факт, що в Україні постало питання утворення антикорупційного суду, ще раз підкреслює актуальність проблеми боротьби із корупцією.

Як зазначають науковці, у світі існує декілька моделей (видів) антикорупційних судів чи їх аналогів: 1) суд першої інстанції (розглядає тільки (або переважно) справи щодо корупційних правопорушень, а апеляційні скарги розглядає Верховний суд); 2) одноособові судді (наділяються повноваженнями бути суддями у справах щодо корупційних правопорушень у загальних місцевих судах, апеляційні скарги розглядає Верховний суд); 3) суд змішаного типу (може функціонувати як суд першої інстанції під час розгляду найважливіших корупційних справ і як апеляційний суд щодо інших справ, які розглядаються по першій інстанції місцевими судами, апеляційні скарги розглядає Верховний суд); 4) універсальний паралельний суд (система антикорупційних судів, яка включає суди першої інстанції та апеляційні суди) [2].

Відповідно до проекту закону України «Про Вищий антикорупційний суд» [3] цей суд буде розглядати справи щодо корупційних правопорушень як суд першої інстанції, проте передбачена можливість створення у його складі апеляційної палати для розгляду апеляційних скарг на рішення, ухвалені іншим складом суддів Вищого антикорупційного суду. Проте, існування в межах одного суду двох судів - і першої, і апеляційної інстанції можна піддати критиці: під загрозу стане дотримання суддями принципу незалежності і

об'єктивності під час розгляду справи апеляційною палатою Вищого антикорупційного суду. Також слід погодитись із застереженням науковців щодо майбутніх проблем стосовно оскарження рішень Вищого антикорупційного суду до Верховного суду. Так, Касаційний кримінальний суд Верховного Суду України, до якого, найвірогідніше, оскаржуватимуть рішення Вищого антикорупційного суду, згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів», може діяти як суд апеляційної інстанції; проте Велика палата Верховного Суду може діяти як суд касаційної інстанції тільки з метою забезпечення однакового застосування норм права касаційними судами, тобто закон не передбачає перегляду нею рішень касаційних судів, постановлених ними як судами апеляційної інстанції, у касаційному порядку [4, с. 279].

Загалом європейський досвід функціонування антикорупційних судів показує, що в тих країнах, де існують такі суди, рівень корупції, хоча і дуже повільно, але починає зменшуватись (Хорватія, Словачія, Болгарія покращила на декілька пунктів свої показники відповідно до світового рейтингу сприйняття корупції, проте позитивні зміни відбулись за 8-10 років).

Аналізуючи досвід зарубіжних країн, експерти відмічають, що більшість антикорупційних судів розглядають широкую низку корупційних правопорушень і правопорушень, пов'язаних із корупцією. Проте, деякі із судів, що класифікуються як антикорупційні суди, фактично мають більш широкую юрисдикцію, що включає в себе й інші тяжкі злочини. Наприклад, у Хорватії суди УСКОК мають юрисдикцію не лише над корупційними правопорушеннями на вищому рівні, а й над організованою злочинністю. Юрисдикція спеціалізованого кримінального суду Болгарії (і відповідного апеляційного суду – Спеціалізованого апеляційного кримінального суду) аналогічним чином охоплює організовану злочинність і корупцію. Юрисдикція Спеціалізованого кримінального суду в Словаччині поширюється на

організовану злочинність і умисне вбивство, а також корупцію та відмивання грошей [5, с. 6-7].

Подолати корупцію тільки утворенням спеціальних інституцій, видається, неможливо. Для цього необхідно також сформулювати у суспільстві несприйняття цього негативного явища, а також позитивним буде формування антикорупційної громадської думки. Причому, як зазначають дослідники, це слід робити не лише засобами масової інформації, а посадовими особами, які мають певні можливості для участі в корупційних схемах [6, с. 67].

Однією із проблем, яка може поставити під загрозу ефективність антикорупційних інституцій – перш за все Національного антикорупційного бюро України, Спеціалізованої антикорупційної прокуратури та Вищого антикорупційного суду, – ситуація як в Словачії, коли такі органи борються переважно із хабарями сумою від 20 євро (які, наприклад, передані у знак подяки лікарю), в той час, коли високопосадовці, що отримують хабарі на значні суми, залишаються поза увагою антикорупційних органів. Так, за статистикою лише близько 3 відсотків засуджених цими судами отримали хабар сумою більше 5 тисяч євро.

Важливе значення для ефективної роботи Вищого антикорупційного суду має порядок добору суддів до цього органу та високі морально-етичні вимоги до них. Відповідно до ч.2 ст.7 вищезгаданого законопроекту, суддею Вищого антикорупційного суду може бути призначений громадянин України віком від 35 років, який має значний досвід здійснення у міжнародних міжурядових організаціях чи міжнародних судових установах за кордоном професійної діяльності у сфері права з питань протидії та боротьби із корупцією, володіє знаннями та практичними навичками застосування сучасних міжнародних антикорупційних стандартів і найкращих світових практик у сфері протидії та боротьби із корупцією, практики Європейського суду з прав людини та відповідає одній із таких вимог: 1) має стаж роботи на посаді судді не менше

п'яти років; 2) має науковий ступінь у сфері права та стаж наукової роботи у сфері права щонайменше сім років; 3) має досвід професійної діяльності адвоката, у тому числі щодо здійснення представництва в суді та/або захисту від кримінального обвинувачення щонайменше сім років; 4) має сукупний стаж (досвід) зазначеної у пунктах 1 – 3 роботи (професійної діяльності) щонайменше сім років [3]. Проблемою може стати знайти необхідну кількість кандидатів, що відповідають встановленим вимогам, і які раніше не працювали у прокуратурі та інших правоохоронних органів, які тривалий час брали участь у заходах антикорупційного характеру. Можливо, законодавцю слід зменшити вимоги до суддів Вищого антикорупційного суду, адже в будь-якому випадку під час конкурсного відбору будуть обрані найкращі кандидати на ці посади.

Можна зробити висновок, що створення в Україні Вищого антикорупційного суду відповідно до європейських зразків є великим кроком у боротьбі із корупцією, проте повністю її подалати навряд чи вдасться, однак позитивні зміни можна чекати вже за 5-10 років. Крім того, наявна чимала кількість перешкод, які можуть стати на заваді незалежному, справедливому та об'єктивному здійсненню правосуддя цим судом.

Список використаної літератури:

1. Рейтинг сприйняття корупції ТІ: Україна за рік піднялася на одну сходинку. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ti-ukraine.org/cpi2017/#/>
2. Мирова практика создания антикоррупционных судов. Слово і діло: аналітичний портал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ru.slovoidilo.ua/2017/12/20/infografika/politika/mirovaya-praktika-sozdaniya-antikorrupcionnykh-sudov>
3. Проект Закону «Про Вищий антикорупційний суд» - №7440 від 22.12.2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63218

4. Лапкін А.В. Проблеми створення Вищого антикорупційного суду в Україні // Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 8 грудня 2017 року). Київ, 2017. - С. 279-283.
5. Створення та діяльність антикорупційних судів у Болгарії, Словаччині та Хорватії. Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29287.pdf>
6. Гвоздецький В.Д. Оцінювання корупції в Україні: результати та напрями формування громадської думки // Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 8 грудня 2017 року). Київ, 2017. - С. 63-68.